

46. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 152. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 101. vuosikerta

Kasvatus

Tämän teemanumeron päätoimittajat

Ari Sivenius – Antti Saari

Pääkirjoitus

Ari Sivenius – Antti Saari 217 Kasvatustieteellisen tutkimuksen tienviitat ja totuuden poliittisuus

Artikkeleita

Katariina Holma – Heidi Hyytinen 220 Filosofian ja empirian dialogi: normatiiviset ja deskriptiiviset ulottuvuudet kasvatustutkimuksessa

Aino Äikäs 233 Kuvakommunikon käyttö tutkimus-haastattelussa vammaisten henkilöiden kanssa – metodisia haasteita

Katsauksia

Anna Wallin – Jenni Helenius 247 Eläytymismenetelmän ensimmäiset kolme vuosikymmentä: menetelmällisestä erikoisuudesta vakiintuneeksi tutkimus-metodiksi

– Anita Saaranen-Kauppinen – Jari Eskola

Kolumni

Päivi Atjonen 260 Kvaliuskovaisuutta ja kvanttifobiaa
julkaisemisen juoksumatolla?

Lyhyempiä kirjoituksia

Harri Pitkäniemi 262 Mixed methods -lähestymistapa kasvatustieteessä: argumentaatiosta kehittämiseen

Kati Rintakorpi 269 Dokumentointi varhaiskasvatuksen kehittämisen menetelmänä

Seppo Sajama 276 Merkitys ja tarkoitus: hermeneuttisen selityksen itsenäisyydestä

Panu Raatikainen 281 Ymmärtäminen ja selittäminen ihmistieteissä

Puheenvuoroja

Hanna Guttorm – Riikka Hohti 287 ”Kohti seuraavaa”. Elizabeth Adams
– Antti Paakkari St. Pierren ajatuksia laadullisesta tutkimuksesta

---

Kirja-arvioiteja

Risto Ikonen 294 Tiede heikompien puolella

Erkko Sointu 297 Määrällisen aineiston analysointia Mplus-ohjelmistolla

Juhani Tähtinen 300 Peruskysymysten äärellä: paljonko on paljon?

Heikki Silvennoinen 303 Kehittävän arvioinnin puolesta

English Summaries

307

Kirjoittajat

309

Kasvatustieteellisen tutkimuksen tienviitat ja totuuden poliittisuus

Metodi (kreik. *methodos*) on aina läsnä kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Karkeasti sanoen se opastaa mihin suuntaan mennä ja millaisin varustein. *Methodos* on päättäväistä kulkemista polulla, jossa kuitenkin vallitsevat tiedeihanteet ja tiedepolitiikka rajaavat tai toisaalta jopa houkuttelevat tiettyihin polkuvalintoihin. Ihanteista ja politiikan päämääristä onkin oltava tietoinen. Karttoja ja opasteita kyllä tarvitaan, mutta niiden yltiöpäisessä seuraamisessa on myös oltava varovainen.

Tutkimuksen poluilla kulkevien on otettava kantaa myös suuriin, koko tieteenalaa koskeviin kysymyksiin. Mitä kasvatustieteen tulee tutkia? Mistä sen päämäärät asetetaan ja miten tämä vaikuttaa tutkimusmenetelmien valintaan? Empiiristä kasvatustiedettä on koko sen olemassaolon ajan pidetty soveltavana tieteenalana. Suomessa sen tehtävänä on ollut tuottaa sovellettavaa tietoa erityisesti koulutusjärjestelmän palvelukseen hallinnon, opetuksen ja opettajankoulutuksen alueilla. Tämä on vaikuttanut siihen, minkälaisia tutkimusmenetelmiä kasvatustieteessä on hyödynnetty ja mitkä menetelmät ovat puolestaan ajautuneet marginaaliin. (Saari 2011.) Kasvatustiede on soveltavaa myös toisessa mielessä. Se näet lainaa usein tutkimusmenetelmiä muilta tieteenaloilta, esimerkiksi sosiologiasta, psykologiasta ja filosofiasta. Onko kasvatustiede siis palautettavissa muihin tieteenaloihin, niiden metodeihin ja kysymyksenasetteluihin, vai voidaanko kasvatustiedettä pitää itsenäisenä tieteenalana, jolla on myös aivan omia tutkimuksen menetelmiä, käsitteitä ja kohteitaan?

Hannu Heikkinen, Rauno Huttunen, Katrin Niglas ja Päivi Tynjälä julkaisivat vuonna 2005 Kasvatus-lehden numerossa 5 kartan suomalaisen kasvatustieteen metodologisesta kentästä. Kirjoittajat osoittivat, että menetelmien polulla suunnistamisessa vaikuttavat paitsi käytännön menetelmiä kuvaavat kylät, pellot ja metsät, myös geologinen taso, eräänlaiset tieteenfilosofisista olettamuksista koostuvat mannerlaatat. Artikkelin osoittaa kasvatustieteiden metodologisen monimuotoisuuden maastossa, jota useat eri tieteenalat, metodikiistat ja tiedon sovelluskentät ovat menneisyudessa muokanneet. Siksi metodologista maastoa usein kuvaavat dikotomisat jaottelut esimerkiksi kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen ovat aivan liian yksinkertaistavia.

Metodologisilla poluilla suunnistavan on hyvä olla tietoinen myös maastoa muovaavista yhteiskunnallisista ja poliittisista voimista. Viime vuosien korkeakoulupoliittisessa keskustelussa on tuotu esiin yliopistojen ranking-listat sekä julkaisujen luokittelu Julkaisufoorumilla. Tieteen laadun standardoinnilla on suora vaikutus yliopistojen saamaan rahoitukseen, tiedelehtien toimintaan sekä suomen kielellä julkaistavan tutkimuksen määrään ja laatuun. Epäilemättä ne vaikuttavat myös uratietoisien kasvatustieteilijän valintoihin. On siksi hämmästyttävää, miten vähän tiedepolitiikan seurauksia on pohdittu suomalaisessa kasvatustieteiden metodologisessa keskustelussa.

Kasvatustieteiden muutenkin vähäinen metodologinen kirjallisuus on osittain internalistista, aivan kuin tutkimusmenetelmät olisivat eristettyjä ulkopuolisilta vaikutteilta. Lyhytkin silmäys tutkimusmenetelmien historiaan osoittaa kuitenkin aivan päinvastaista. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kasvavan massakoulutuksen ja armeijan tarpeet 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kasvativat tilastollisten menetelmien suosiota kasvatustieteessä ja psykologiassa. Tällöin monet muut metodit sysättiin marginaaliin. Suuria ihmismassoja kartoittavia tilastollisia tutkimusmenetelmiä oli näet helpompi markkinoida sosiaalisesti relevantteina. (Lagemann 2000.) Weimarin ja kolmannen valtakunnan saksalaisessa kasvatustieteessä kävi toisin: positivismi yhdistettiin materialismiin, massayhteiskuntaan ja "sieluttomuuteen", joita vastustettiin laajemminkin saksalaisessa kulttuurielämässä (Tröhler 2009, 142–145).

Suomessa metodologiset vaikutteet tulivat ennen maailmansotia pääosin saksalaiselta ja 1950-luvulta alkaen angloamerikkalaiselta kielialueelta. Sotien jälkeen suomalaiset empiristit hakivat muun muassa Fulbright-säätiön rahoituksella menetelmäoppia Yhdysvalloista. (Ahonen 1998, 26–27.) Suomessa omaksuttiin kansainvälisestäkin katsoen hämmästyttävän suurella innolla faktorianalyttisiä menetelmiä. Kasvatustieteissä ne edustivat pitkään metodologista oikeaoppisuutta, jolloin sisällölliset, eettiset ja käytännölliset kysymykset jäivät marginaaliin. Risto Sänkiähon legendaarisen opetusmonisteen *Tempu ja kuinka ne tehdään* (1974) nimestä tuli liiankin osuva kuvaus metodologisen keskustelun hengestä.

1960-luvulla saksalaisten yhteiskuntatieteiden ja kriittisen teorian piirissä käytiin niin sanottu positivismikiista, jossa myös metodologiset kysymykset kytkettiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja tiedonintresseihin (Adorno, Habermas, Parsons & Popper 1976). Samoin yhdysvaltalaiset paradigmasodat liittyivät muun muassa kansalaisoikeuksien puolesta käytyyn taisteluun. Esimerkiksi feministiset teoriat toivat metodologian kentälle marginaaliset tietämisen tavat ja tutkimuksen kytkeytymisen yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin. (Oakley 2000.) Kiistojen aallot löivät hieman laimeampina suomalaisen yhteiskuntatieteiden metodologiseen keskusteluun ja varsinkin kasvatustieteisiin. Kvalitatiivinen menetelmäkeskustelu virisi meillä 1980-luvulla, mutta vielä 1990-luvun alussa oli tavallista vaatia kasvatustieteen opiskelijalta opinnäytteissä kvantitatiivisia menetelmiä.

Se, ettei näitä tapahtumakulkuja muisteta, tukee ajatusta metodologian autuaasta eristyneisyydestä. Silti kasvatustieteilijöiden olisi syytä pitää silmänsä auki. Vuosituhannen vaihteen jälkeen niin sanottu evidence based -ideologia on löytänyt tiensä myös koulutus- ja tiedepoliittikkaan. Se herättää henkiin puolen vuosisadan takaista, usein naiiviakin uskoa tilastollisten menetelmien voimaan ratkaista koulutuksen hallintaan liittyviä kysymyksiä. Samalla uuden tietoteknologian mahdollistama big data -tutkimus, jossa käytetään massiivisia datamääriä, antaa paljon lupauksia tutkimuksen suuresta murroksesta. Isojen tietomassojen käyttö suomalaisessa kasvatustieteessä on vasta alkamassa. Kasvatustieteellisen tiedon näkökulmasta big data liittyy muun muassa avoimen datan edistämiseen. Onko kuitenkin niin, että erilaisten aineistojen vapaan saatavuuden ja läpinäkyvyyden varjolla tavoitellaan pikemmin yhteiskunnallista tehokkuutta? Kääntäkö tämä metodologista kelloa takaisin puolen vuosisadan takaiseen metodologiseen monismiin, jolloin kasvatustiede ainoastaan suorittaa tilastolliset toimenpiteet ja jakaa tietoa eteenpäin sitä kaipaaville?

Yhdysvalloissa on kasvatustieteen kentälle ilmestynyt myös suuresta huomiosta nauttiva learning sciences -nimellä kulkeva tutkimuksen alue, joka painottaa kasvatuksen palauttamista oppimisen ilmiöiksi, joita voidaan tutkia psykologisin ja neurotieteellisin menetelmin (Taubman 2009). Tähän liittyvät keskustelut hiipivät kasvatustieteelliseen metodologiaan kissan tassuin, kunnes niiden olettamukset objektiivisen tiedon luonteesta muuntuvat itsestäänselviksi metodologisiksi peruslähtökohdiksi, joista voi argumentoida puhtaasti tieteenfilosofisesti tai esimerkiksi aineistonhankintaa koskevinä teknisinä ratkaisuin.

Tällä hetkellä tutkijoille ja opiskelijoille ulottuvilla olevien menetelmien valikoima on vielä ilahduttavan kirjava. Kymmenen vuotta sitten piirretty kartta kasvatustieteellisen tutkimuksen maastosta pitänee siis edelleen suurelta osin paikkansa. Sen sijaan tiedepolitiikassa on jo kauan näkynyt merkkejä muutoksista metodologisen maaston pinta- ja syväkerroksissa, joten Paul Feyerabendin kuuluisa toteamus "Anything goes!" ei ehkä enää kauan pidä paikkaansa.

Tämän teemanumeron toimittamisen johtoajatuksena on ollut synnyttää ja ylläpitää syvälistä ja kriittistä keskustelua kasvatustieteellisen tutkimuksen tieteenviitoista. Toivoimme metodologeilta ja tieteenfilosoifeilta artikkeleita, jotka käsitelisivät metodologisia kysymyksiä kasvatustieteiden tutkimuksessa, metodologian suhdetta aikamme monitieteisyyden ihanteeseen, unohtamatta tieteenalallamme aina tärkeitä eettisiä ja poliittisia kysymyksiä. Kutsuimme myös eri yliopistoista eri tieteenalojen metodologian asiantuntijoita valottamaan lyhyempien kirjoitusten avulla teeman erityisiä kysymyksenasetteluja. Näin olemme rakentaneet siltaa tieteenalarajat ylittävälle keskustelulle ja uusia suuntia luovalle metodologiselle ymmärrykselle.

Teemanumeron artikkelit tuovat esiin ääniä metodologian marginaalista. Metodologiassa tyydytään usein teknisiin ratkaisuihin, jolloin kytkös tutkimuksen filosofisiin taustaolettamuksiin jää ohueksi. Tässä numerossa tuodaankin esiin muun muassa se, mitä seurauksia epistemologisen reflektion unohtamisella on tutkimukselle ja millaisia kysymyksiä nousee esiin, kun tutkittavan kommunikatiiviset kyvyt ovat rajalliset. Myös muutaman menetelmän kehitystä ja erityispiirteitä kuvataan sekä pohditaan tieteenalan vakiintunutta metodologiaa ja tuodaan erityisesti poststrukturalistisen filosofian näkökulmia, jotka voivat avata uusia mahdollisuuksia ennakkoluulottomille metodologisille ratkaisuille.

Kuten teemanumeron anti osoittaa, metodologiassa ei ole kyse pelkästään tutkimuksen teon teknisistä kysymyksistä. Sen tehtävä ei ole poistaa epävarmuutta kasvatusta koskevan tiedon muodostamisesta. Sen sijaan metodologinen oppineisuus kykenee parhaimmillaan horjuttamaan vakiintuneita käsityksiämme siitä, mitä on kasvatustieteellinen tieto, miten sitä voidaan tuottaa ja minkälaisia tarkoituksia se palvelee. Metodologia avaa näin mahdollisuuksia toisin näkemisen tavoille ja kokeiluille tiedon mahdollisuuksien parissa.

Ari Sivenius – Antti Saari

Lähteet

- Adorno, T, Habermas, J, Parsons, T. & Popper, K. 1976. The positivist dispute in German sociology. New York: Harper & Row.
- Ahonen, S. 1998. Mitä tapahtui tutkimukselle 1960- ja 1970-luvuilla? Empiristisen paradigman nousu ja pulmallisuus. *Kasvatus* 29 (1), 23–34.
- Heikkinen, H. L. T., Huttunen, R., Niglas, K. & Tynjälä, P. 2005. Kartta kasvatustieteen maastosta. *Kasvatus* 36 (5), 340–354.
- Lagemann, E. 2000. An elusive science: The troubling history of education research. Chicago: University of Chicago Press.
- Oakley, A. 2000. Experiments in knowing: Gender and method in the social sciences. Cambridge: Polity Press.
- Saari, A. 2011. Kasvatustieteen tiedontahto. Kriittisen historian näkökulmia suomalaiseen kasvatukseen tutkimukseen. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Sänkiäho, R. 1974. Tempu ja kuinka ne tehdään: Monimuuttujamenetelmät kansan palvelijoina. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 220/1974.
- Taubman, P. 2009. Teaching by numbers: Deconstructing the discourse of standards and accountability in education. New York: Routledge.
- Tröhler, D. 2009. Languages of education: Protestant legacies, national identities, and global aspirations. New York: Routledge.